

2. POLITYKA RACHUNKOWOŚCI W ZAKRESIE WYCENY AKTYWÓW I ZOBOWIĄZAŃ

<https://doi.org/10.18559/978-83-8211-219-1/2>

 Marek Kawacki

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
marek.kawacki@ue.poznan.pl

Accounting policy in the valuation of assets and liabilities

Abstract

The subject of this chapter is the initial and balance sheet valuation of assets and liabilities in the context of accounting policy. The aim of the chapter is to present and discuss the principles of asset and liability valuation, as well as to outline the areas where the choice of valuation methods is possible within accounting policy. The research methods used in the publication included the analysis of legal acts and literature. The final result of the study has been presented using a deductive method. In the chapter, methods for valuing individual groups of assets and liabilities have been identified and described, and six main components of the accounting policy have been summarized, in which there should be a reference to valuation in accordance with the provisions of the Polish Accounting Act. The practical value of the publication is the prepared list of the minimum scope of the accounting policy regarding the valuation of assets and liabilities.

Keywords: accounting policy, measurement and valuation in accounting, balance valuation, accounting principles, financial reporting.

Wprowadzenie

Polityka rachunkowości dotyczy metod wyceny, pomiaru i zakresu ujawnień informacji przez jednostki i jest prowadzona według określonych zasad (Kępa, 2018, s. 54). W literaturze politykę rachunkowości można zdefiniować przykładowo jako zbiór standardów rachunkowości, opinii, interpretacji, reguł oraz przepisów wykorzystywanych przez organizacje w ich sprawozdawczości (Iwasieczko, 2014, s. 116) lub jako zbiór zasad, metod i narzędzi wykorzystywanych

Sugerowane cytowanie:

Kawacki, M. (2024). Polityka rachunkowości w zakresie wyceny aktywów i zobowiązań. W: M. Remlein i M. Masztalerz (red.), *Polityka rachunkowości w kształtowaniu obrazu jednostki gospodarczej* (s. 29–43). Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu. <https://doi.org/10.18559/978-83-8211-219-1/2>

Ta książka jest udostępniana na licencji Creative Commons – Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe

w ramach rzetelnego przedstawienia sytuacji finansowej i majątkowej jednostki, lub według MSSF jako konkretne prawidła, metody, konwencje, reguły i praktyki przyjęte przez jednostkę gospodarczą przy sporządzaniu i prezentacji sprawozdań finansowych (Kępa, 2018, s. 56–57).

Choć większość definicji polityki rachunkowości – w tym przytoczone powyżej – nie odnosi się bezpośrednio do wyceny składników sprawozdania finansowego, to logicznie rzecz biorąc, można powiązać wycenę z prezentacją informacji – przed ujawnieniem informacji o składnikach w ramach sprawozdawczości jednostek konieczne jest dokonanie wyceny tych składników. Samo odniesienie do wyceny w ramach MSSF (Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej) można znaleźć dopiero w par. 117 MSR 1 (Międzynarodowych Standardów Rachunkowości) opisującym zawartość polityki rachunkowości, gdzie została umieszczona podstawa wyceny wykorzystana podczas sporządzania sprawozdania finansowego.

W literaturze można się także spotkać z opinią, że ustalenie (w przybliżeniu) prawidłowej wyceny aktywów i pasywów oraz ustalenie wyniku finansowego są bezpośrednim celem rachunkowości (Remlein, 2013, s. 49).

W polskich przepisach zgodnie z art. 4, ust. 1 ustawy o rachunkowości (dalej jako UoR) jednostki są zobowiązane stosować przyjęte zasady (politykę) rachunkowości rzetelnie i jasno, przedstawiając sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy. Jest to pierwsze odniesienie w polskiej ustawie do zasady wiernego i rzetelnego obrazu i jednocześnie do zasad (polityki) rachunkowości, co podkreśla, jak istotne są te zasady w kreowaniu obrazu przedsiębiorstwa.

Zasady (polityka) rachunkowości są ustawowo określone i niezbędne w wielu aspektach rachunkowości i sprawozdawczości przedsiębiorstw jeszcze przed wyceną aktywów i zobowiązań danej jednostki (Ustawa, 1994, art. 4, ust. 3).

Ponieważ wycena aktywów i zobowiązań spółki jest uzależniona od przyjętych zasad rachunkowości i może drastycznie wpłynąć na sprawozdanie finansowe jednostki – szczególnie jej bilans (Roj, 2014, s. 288), celem niniejszego rozdziału jest prezentacja i omówienie zasad wyceny aktywów i zobowiązań oraz przedstawienie miejsc, w których wybór metody ich wyceny jest możliwy w ramach polityki rachunkowości. Wszelkie zmiany polityki rachunkowości danej jednostki dokonane w odniesieniu do wyceny aktywów i zobowiązań jednostki muszą być wprowadzone przez kierownika takiej jednostki w formie pisemnej. To kierownik odpowiada za opracowanie i aktualizację polityki rachunkowości, a więc także metody wyceny aktywów i pasywów tej jednostki. Zmiana zasad wyceny w trakcie trwania roku obrotowego poskutkuje dopiero od początku nowego roku obrotowego. Co także istotne w przypadku takiej zmiany – zgodnie z zasadą ciągłości (Ustawa, 1994, art. 5, ust. 1) – jednostka powinna wykazywać

składniki bilansu w sprawozdaniu finansowym według nowych zasad wyceny także za ostatni rok obrotowy w celu zachowania porównywalności danych takiego raportu (Cellary, 2020, s. 29–30).

Zgodnie z art. 10, ust. 1 UoR jednostka powinna w języku polskim sporządzić dokumentację dotyczącą metod wyceny aktywów i pasywów oraz ustalania wyniku finansowego. W UoR wycenie aktywów i pasywów jednostki poświęcony został rozdział 4 tej ustawy.

2.1. Podstawowe definicje i zagadnienia dotyczące wyceny aktywów i zobowiązań

Aktywa to kontrolowane przez jednostkę zasoby majątkowe o wiarygodnie określonej wartości, powstałe w wyniku przeszłych zdarzeń, które w przyszłości spowodują uzyskanie korzyści ekonomicznych (Ustawa, 1994, art. 3, ust. 1, pkt 12). Kontrola, która jest nadmieniona w ustawowej definicji aktywów, nie odnosi się do ich prawnej własności, ale do uprawnienia jednostki do uzyskiwania przychodów z tego składnika majątku – może więc dotyczyć także sytuacji, w której dany składnik aktywów był przejęty w ramach najmu, dzierżawy, czy leasingu (Godlewska i Fołta, 2022, s. 135). Zobowiązania to z kolei wynikające z przeszłych zdarzeń obowiązki wykonania świadczeń o wiarygodnie określonej wartości, które spowodują wykorzystanie posiadanych lub przyszłych aktywów jednostki (Ustawa, 1994, art. 3, ust. 1, pkt 20).

Aktywa, znajdując się w tak zwanej „czynnej” części bilansu, stanowią zasoby majątkowe danej jednostki, natomiast zobowiązania wewnątrz „biernej/pasywnej” części bilansu stanowią jedno z ich źródeł finansowania.

Zarówno w ustawowej definicji aktywów, jak i zobowiązań wskazuje się na warunek wiarygodnie określonej wartości – czyli ich wyceny, której dotyczy niniejszy rozdział. Bez wiarygodnej wyceny aktywów lub zobowiązań nie ma podstaw do ich uwzględniania w sprawozdaniu finansowym, a szczególnie w bilansie – czyli zestawieniu aktywów i pasywów jednostki (Godlewska i Fołta, 2022, s. 135; Iwaniec, 2019, s. 14–17).

W rachunkowości wycena jest jedną z kluczowych ról systemu rachunkowości (obok pomiaru, przetwarzania i prezentowania informacji ekonomicznych). Wycena polega na ustaleniu wartości ewidencyjnych oraz pozycji sprawozdań finansowych. W przeciwieństwie do pomiaru, jest ona zawsze przeprowadzana w mierniku pieniężnym (Szczyba, 2021, s. 17). W ramach MSSF można się spotkać z definicją, że wycena jest procesem zmierzającym do ustalenia kwot pieniężnych, w jakich składniki sprawozdania finansowego mają zostać ujęte w bilansie oraz rachunku zysków i strat (Remlein, 2013, s. 50).

Podstawą wyceny, która istniała praktycznie od początku istnienia rachunkowości, był koszt historyczny (Kaczmarczyk, 2020, s. 117). Obecnie istnieje szereg sposobów wyceny aktywów i zobowiązań zależnych od ich rodzaju – ważne jest to, że jeżeli UoR dopuszcza wybór jednostki w zakresie metod wyceny danego składnika, to informacja o tym, jakie rozwiązanie zostało przyjęte, powinna się znaleźć w dokumentacji takiej jednostki. W wyborze zasad wyceny mogą mieć także priorytet inne przepisy szczegółowe – np. z innych ustaw lub aktów prawnych (Cellary, 2020, s. 43).

Należy wyróżnić dwa rodzaje wyceny (Szczypa, 2021, s. 18):

- wycenę wstępną – dokonywaną w momencie pierwszej ewidencji aktywów i zobowiązań,
- wycenę bilansową – przeprowadzającą na dany dzień bilansowy.

Dzień bilansowy to nic innego jak dzień, na który jednostka sporządza sprawozdanie finansowe. Należy pamiętać, że choć najbardziej powszechnie kojarzonym w praktyce dniem bilansowym jest ostatni dzień roku obrotowego, to art. 12, ust. 2 UoR wskazuje, że istnieją także inne dni bilansowe, np. dzień poprzedzający zmianę formy prawnej jednostki lub dzień zakończenia działalności jednostki – lista z UoR nie jest jednak zamknięta i mogą istnieć inne przepisy, które wymogą na jednostce zamknięcie ksiąg i sporządzenie bilansu.

2.2. Wycena początkowa i bilansowa aktywów

UoR w art. 28 wskazuje, że wyceny aktywów i pasywów należy dokonać przy najmniej na każdy dzień bilansowy. Generalne metody wyceny bilansowej poszczególnych grup aktywów w UoR zaprezentowano w tabeli 2.1.

Tabela 2.1. Metody wyceny aktywów na dzień bilansowy w UoR

Nazwa składnika aktywów	Metoda wyceny
Środki trwałe i wartości niematerialne i prawne	<ul style="list-style-type: none"> • według cen nabycia lub kosztów wytworzenia, lub wartości przeszacowanej (po aktualizacji wyceny środków trwałych), pomniejszonych o odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe, a także o odpisy z tytułu trwałej utraty wartości • wyłącznie dla środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych zaliczonych do inwestycji istnieje dodatkowa możliwość ich wyceny według ceny rynkowej bądź inaczej określonej wartości godziwej

cd. tabeli 2.1

Nazwa składnika aktywów	Metoda wyceny
Środki trwałe w budowie	w wysokości ogółu kosztów pozostających w bezpośrednim związku z ich nabyciem lub wytworzeniem, pomniejszonych o odpisy z tytułu trwałej utraty wartości
Udziały oraz inne inwestycje zaliczone do aktywów trwałych	<ul style="list-style-type: none"> • według ceny nabycia pomniejszonej o odpisy z tytułu trwałej utraty wartości lub według wartości godziwej albo skorygowanej ceny nabycia – jeżeli dla danego składnika aktywów został określony termin wymagalności; wartość w cenie nabycia można przeszacować do wartości w cenie rynkowej, a różnicę z przeszacowania rozliczyć zgodnie z art. 35, ust. 4 (poprzez odniesienie ich na kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny lub przychody/koszty finansowe – według zasad określonych w art. 35 UoR) • w przypadku udziałów w jednostkach podporządkowanych ustawodawca zezwala ponadto na wykorzystanie metody praw własności, pod warunkiem, że będzie ona stosowana jednolicie wobec wszystkich jednostek podporządkowanych
Inwestycje krótkoterminowe	według ceny (wartości) rynkowej albo według ceny nabycia lub ceny (wartości) rynkowej, zależnie od tego, która z nich jest niższa, albo według skorygowanej ceny nabycia – jeżeli dla danego składnika aktywów został określony termin wymagalności; krótkoterminowe inwestycje, dla których nie istnieje aktywny rynek – według wartości godziwej określonej w inny sposób
Rzeczowe składniki aktywów obrotowych	według cen nabycia lub kosztów wytworzenia nie wyższych od cen ich sprzedaży netto na dzień bilansowy
Należności i udzielone pożyczki	w kwocie wymaganej zapłaty, z zachowaniem zasady ostrożności– dodatkowo w przypadku należności i udzielonych pożyczek zaliczonych do aktywów finansowych ustawodawca zezwala na wycenę według skorygowanej ceny nabycia, a jeżeli jednostka przeznaczą je do sprzedaży w okresie do trzech miesięcy, to według wartości rynkowej lub inaczej określonej wartości godziwej
Udziały (akcje) własne	według cen nabycia

Źródło: Opracowanie własne na podstawie (Ustawa, 1994, art. 28).

W przypadku środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych, w zależności od sposobu ich przyjęcia (nabycie, wytworzenie, darowizna), ich metoda wyceny początkowej będzie odmienna (cena nabycia, koszt wytworzenia lub wartość przeszacowana) (Cellary, 2020, s. 41).

Poprzez cenę nabycia rozumie się cenę zakupu składnika aktywów obejmującą kwotę należną sprzedającemu, bez podlegających odliczeniu podatku od

towarów i usług oraz podatku akcyzowego, a w przypadku importu powiększoną o obciążenia o charakterze publicznoprawnym oraz powiększoną o koszty bezpośrednio związane z zakupem i przystosowaniem składnika aktywów do stanu zdatnego do używania lub wprowadzenia do obrotu, łącznie z kosztami transportu, jak też załadunku, wyładunku, składowania lub wprowadzenia do obrotu, a obniżoną o rabaty, opusty, inne podobne zmniejszenia i odzyski. Jeżeli z jakiegoś powodu nie jest możliwe ustalenie ceny nabycia składnika aktywów, a w szczególności przyjętego nieodpłatnie, w tym w drodze darowizny – jego wyceny dokonuje się według ceny sprzedaży takiego samego lub podobnego przedmiotu (Trzpięła, 2021, s. 24–25; Ustawa, 1994, art. 28, ust. 2).

Koszt wytworzenia to z kolei koszty pozostające w bezpośrednim związku z danym produktem (wartość zużytych materiałów bezpośrednich, koszty pozyskania i przetworzenia związane bezpośrednio z produkcją i inne koszty poniesione w związku z doprowadzeniem produktu do postaci i miejsca, w jakich się znajduje w dniu wyceny) oraz uzasadniona część kosztów pośrednio związanych z wytworzeniem tego produktu (zmienne pośrednie koszty produkcji oraz ta część stałych, pośrednich kosztów produkcji, która odpowiada poziomowi tych kosztów przy normalnym wykorzystaniu zdolności produkcyjnych). W ustawie wskazuje się ponadto, że kosztami wytworzenia nie mogą być koszty niewykorzystanych zdolności produkcyjnych, zarządu, magazynowania i sprzedaży (Ustawa, 1994, art. 28, ust. 3), a także wszelkie koszty powstałe po oddaniu środka trwałego do użytkowania (Cellary, 2020, s. 43; Kuzior, 2020, s. 156; Trzpięła, 2021, s. 25–26).

Szczegółowe zasady wyceny środka trwałego w wartości początkowej opisuje Krajowy Standard Rachunkowości nr 11 (dalej jako KSR 11). Czytamy w nim, że do wartości początkowej środka trwałego nie zalicza się kosztów, które nie są przyczynowo-skutkowo powiązane z pozyskaniem środka trwałego (np. kar, sankcji, kosztów przeszkolenia pracowników w zakresie obsługi nowo pozyskanego środka trwałego, kosztów poniesionych ze zmianą lokalizacji środka trwałego, kosztów poniesionych przed dniem podjęcia decyzji o pozyskaniu środka trwałego, a także kosztów działań marketingowych itp.) (KSR, 2017, art. 6.9).

W przypadku wartości niematerialnych i prawnych sytuacja jest prostsza niż w przypadku środków trwałych, ponieważ aktywa te w większości (poza wyjątkiem kosztów zakończonych prac rozwojowych) muszą być nabyte przez jednostkę. W wycenie początkowej nadrzędną rolę będzie więc odgrywać cena nabycia. Jedynie w przypadku wspomnianych kosztów zakończonych prac rozwojowych wycena będzie dokonywana po koszcie wytworzenia (Radosiński, 2020, s. 102).

Pomimo że w przypadku kosztów zakończonych prac rozwojowych wybór metody wyceny jest zdeterminowany ustawowo, to prawo do aktywacji takich

kosztów i umieszczenia ich w bilansie zależy od jednostki i jest związane z warunkami określonymi w UoR, art. 33, ust. 2 (Radośniński, 2020, s. 103):

- produkt lub technologia wytwarzania muszą być ściśle ustalone, a dotyczące ich koszty (prac rozwojowych) wiarygodnie określone;
- techniczna przydatność produktu lub technologii musi być stwierdzona i udokumentowana i zgodnie z decyzją jednostki będzie mieć miejsce zastosowanie tej technologii lub wytworzenie tych produktów;
- koszty zakończonych prac rozwojowych będą pokryte, według przewidywań, przychodami ze sprzedaży tych produktów lub przychodami z zastosowania danej technologii.

Środki trwałe i wartości niematerialne i prawne ulegają ponadto amortyzacji oraz odpisom z tytułu trwałej wartości. Odpisy amortyzacyjne (umorzeniowe) następują na skutek użycia lub upływu czasu, pomniejszając wraz z czasem wartość początkową składnika aktywów. W przypadku aktywów nie tracących na wartości w czasie (np. gruntów niesłużących wydobywaniu kopaliny metodą odkrywkową) nie amortyzuje się ich w czasie. Jest to o tyle istotne, że okres lub stawkę oraz metodę amortyzacji ustala się w jednostce na dzień przyjęcia środka trwałego do używania. Ponadto środki trwałe o niskiej jednostkowej wartości początkowej można amortyzować w sposób uproszczony, przez dokonywanie odpisów zbiorczych (Cellary, 2020, s. 44). Sposób ustalania amortyzacji (wybór metody, stawki i okresu jej rozpoczęcia) jest więc jedną z kwestii, które konieczne należy uregulować w ramach polityki rachunkowości danej jednostki. Jest to o tyle istotne, że wybór metody i stawki amortyzacji może znacząco wpłynąć na obraz sytuacji finansowej i majątkowej w sprawozdaniu jednostki (Pisarska, 2021, s. 136–138).

Z kolei trwała utrata wartości następuje w sytuacji dużego prawdopodobieństwa, że kontrolowany przez jednostkę składnik nie przyniesie jednostce spodziewanych wcześniej korzyści ekonomicznych. Dokonany w wyniku takiej utraty odpis aktualizujący powinien skorygować wartość środka trwałego do ceny sprzedaży netto (lub w przypadku jej braku – do ustalonej w inny sposób wartości godziwej) (Ustawa, 1994, art. 28, ust. 7).

Dla środków trwałych w budowie w wycenie początkowej zakłada się uwzględnienie ogółu kosztów poniesionych w związku z wytworzeniem danego środka trwałego lub przystosowaniem go do eksploatacji. Koszty takie mogą obejmować (Kaczmarczyk, 2020, s. 125):

- cenę projektów,
- koszt budowy,
- koszt nadzoru budowlanego i inwestycyjnego,

- odsetki zapłacone od zaciągniętych zobowiązań w trakcie trwania budowy środka trwałego,
- naliczony podatek VAT, w przypadku braku możliwości jego odliczenia,
- koszty montażu,
- próby montażowe i próby rozruchu,
- podatki i opłaty dotyczące okresu budowy,
- ubezpieczenia majątkowe i osobowe budowanych środków trwałych.

Środków trwałych w budowie nie amortyzuje się, ponieważ nie nastąpiło jeszcze ich przyjęcie do użytkowania. Wycena na dzień bilansowy powinna jednak poza powyższymi kosztami w ramach początkowej wartości uwzględniać jeszcze odpisy z tytułu trwałej utraty wartości.

Inwestycje długoterminowe należy wyceniać na dzień ich nabycia po cenie nabycia lub cenie zakupu, jeżeli koszty przeprowadzenia transakcji nie były istotne (Ustawa, 1994, art. 35).

Należy zwrócić uwagę na fakt, że bardzo dużą grupę składników w ustawie stanowią inwestycje długoterminowe i mogą to być nie tylko aktywa finansowe, ale także inwestycje w nieruchomości czy wartości niematerialne i prawne, przy czym dla każdej grupy inwestycji ustawa przewiduje nieco inne metody wyceny (Cellary, 2020, s. 47). W tabeli 2.1 wyszczególniono miejsca, w których ustawodawca zezwala jednostce na wybór metody wyceny danego składnika aktywów w ramach polityki rachunkowości.

Pierwszym takim obszarem jest wycena bilansowa inwestycji w środki trwałe i wartości niematerialne i prawne zaliczone do inwestycji – w przypadku tych aktywów istnieje dodatkowa możliwość ich wyceny według ceny rynkowej (bądź inaczej określonej wartości godziwej w przypadku braku ceny rynkowej tych aktywów). Oczywiście powoduje to, że aktywa takie nie będą podlegać amortyzacji.

Dla udziałów i innych inwestycji istnieje ustawowa możliwość przeszacowania wartości nabycia do poziomu ceny rynkowej poprzez odniesienie różnic pomiędzy tymi wartościami na kapitał z aktualizacji wyceny. Dodatkowo istnieje możliwość wykorzystania metody praw własności w wycenie jednostek podporządkowanych.

Wyjątkiem są w tym przypadku udziały (akcji) własne – wyszczególnione po stronie aktywów jako osobna kategoria (nie są one technicznie inwestycjami, ale od 2016 r. są wykazywane na samym końcu bilansu sporządzanego według załącznika nr 1 UoR) – w ich przypadku nie ma żadnej możliwości wyboru metody wyceny – należy stosować metodę cen nabycia, dlatego w polityce rachunkowości nie musi się znaleźć wzmianka o tej metodzie.

W przypadku inwestycji krótkoterminowych obejmujących krótkoterminowe aktywa finansowe wycena jest w części zbieżna z długoterminowymi. Wycena początkowa jest praktycznie tożsama z inwestycjami długoterminowymi (cena

nabycia lub zakupu – Ustawa, 1994, art. 35), ale ten typ aktywów różni się od inwestycji długoterminowych w wycenie bilansowej. Ustawodawca dopuszcza wycenę jedynie według ceny rynkowej lub ceny nabycia lub rynkowej – zależnie od tego, która z nich jest niższa. Nie ma tutaj już możliwości korzystania z odniesienia nadwyżki wartości rynkowej ponad cenę nabycia na kapitał z aktualizacji wyceny. Ponownie wybór pomiędzy tymi metodami wyceny powinien zostać zaznaczony w polityce rachunkowości.

W przypadku inwestycji krótkoterminowych ustawodawca w art. 28 UoR zezwala ponadto na wycenę według wartości godziwej, jeżeli dla tych składników nie istnieje aktywny rynek.

Dodatkowo dla inwestycji, dla których został określony termin wymagalności, możliwa jest ich wycena w skorygowanej cenie nabycia (Cellary, 2020, s. 50). Skorygowana cena nabycia – wprowadzona w ramach jednej z nowelizacji do UoR – jest ceną, po jakiej składnik aktywów lub zobowiązań finansowych został wprowadzony do ksiąg rachunkowych, pomniejszoną o spłaty jego wartości nominalnej i odpowiednio skorygowaną o skumulowaną kwotę zdyskontowanej różnicy pomiędzy wartością początkową i wartością w terminie wymagalności danego składnika. Wartość w terminie wymagalności powinna być wyliczona za pomocą efektywnej stopy procentowej i pomniejszona o odpisy z tytułu aktualizacji wartości. Nowelizacja ustawy w tym zakresie zapewniła ściślejsze powiązanie tej wartości z rozporządzeniem dotyczącym instrumentów finansowych (Kaczmarczyk, 2020, s. 119).

W przypadku rzeczowych aktywów obrotowych, czyli składników wykazywanych w bilansie jako zapasy, wybór metody wyceny początkowej ogranicza się do wyboru pomiędzy ceną nabycia lub ceną zakupu w przypadku nabycia zapasów – należy jednak zaznaczyć, że wybór wyceny po cenie zakupu (bez uwzględnienia pozostałych kosztów związanych z nabyciem) jest możliwy tylko wtedy, gdy nie zniekształca stanu aktywów oraz wyniku finansowego jednostki.

W przypadku wytworzenia zapasów nadrzędną metodą wyceny jest koszt wytworzenia, ale ustawodawca dopuszcza w przypadku produkcji w toku wycenę w wysokości bezpośrednich kosztów wytworzenia lub tylko materiałów bezpośrednich, albo niewycenianie ich w ogóle, jeśli tylko nie zniekształci to wyniku finansowego jednostki. Co więcej, wyklucza się stosowanie dla tych aktywów wyceny innej niż koszt wytworzenia, jeśli przewidywany czas wykonania jest dłuższy niż trzy miesiące dla produkcji przeznaczonej do sprzedaży lub na rzecz środków trwałych w budowie jednostki, ale z wyjątkiem produkcji rolnej (Ustawa 1994, art. 34, ust. 1, pkt 2).

Istnieje także możliwość ujmowania zapasów na dzień nabycia w cenach ewidencyjnych z uwzględnieniem różnic pomiędzy cenami rzeczywistymi a ewidencyjnymi (Ustawa, 1994, art. 34, ust. 2).

Pojęcia kosztu wytworzenia i ceny nabycia są rozumiane podobnie jak w przypadku aktywów trwałych.

Szczegółowe wytyczne dotyczące wyceny zapasów po koszcie wytworzenia są przedstawione w Krajowym Standardzie Rachunkowości 13 „Koszt wytworzenia jako podstawa wyceny produktów” (dalej jako KSR 13).

Ostatnią grupą aktywów, co do której istnieje wybór w zakresie metod wyceny, są należności, które na dzień ich powstania ujmuje się w księgach rachunkowych w wartości nominalnej. Z kolei nie rzadziej niż na dzień bilansowy należności wycenia się w kwocie wymaganej zapłaty z zachowaniem zasady ostrożności – oznacza to wartość początkową należności pomniejszoną o wszelkie spłaty, przedpłaty i zmniejszenia ceny (rabaty, reklamacje itp.), ale powiększoną o odsetki, kary umowne i zasądzone koszty postępowania sądowego (Cellary, 2020, s. 55).

Jeżeli należności i udzielone pożyczki zalicza się do aktywów finansowych, to mogą one być wyceniane według skorygowanej ceny nabycia, a jeżeli przeznaczają się je do sprzedaży w okresie do trzech miesięcy – to można je ujmować w ich wartości rynkowej lub inaczej określonej wartości godziwej (Ustawa, 1994, art. 28, ust. 1, pkt 7a).

Stosowanie zasady ostrożności w wycenie należności reguluje art. 35b UoR (Remlein i in., 2021, s. 27–28) – w ramach tego artykułu odpisów aktualizujących wartość należności dokonuje się w przypadkach zaprezentowanych w tabeli 2.2.

Tabela 2.2. Zasady aktualizacji należności na dzień bilansowy w UoR

Typ należności	Wysokość odpisu
Należności od dłużników postawionych w stan likwidacji lub w stan upadłości oraz w stosunku do których zostało otwarte postępowanie restrukturyzacyjne lub został złożony wniosek o zatwierdzenie układu w postępowaniu o zatwierdzenie układu	do wysokości należności nieobjętej gwarancją lub innym zabezpieczeniem należności, zgłoszonej likwidatorowi lub sędziemu-komisarzowi w postępowaniu upadłościowym lub umieszczonej w spisie wierzytelności w postępowaniu restrukturyzacyjnym
Należności od dłużników w przypadku oddalenia wniosku o ogłoszenie upadłości, jeżeli majątek dłużnika nie wystarcza lub wystarcza jedynie na zaspokojenie kosztów postępowania upadłościowego	pełny (w wysokości całej wartości należności)
Należności kwestionowane przez dłużników oraz z których zapłatą dłużnik zalega, a według oceny sytuacji majątkowej i finansowej dłużnika spłata należności w umownej kwocie nie jest prawdopodobna	odpis do wysokości niepokrytej gwarancją lub innym zabezpieczeniem należności

cd. tabeli 2.2

Typ należności	Wysokość odpisu
Należności stanowiące równowartość kwot podwyższających należności, w stosunku do których uprzednio dokonano odpisu aktualizującego	pełny (do czasu ich otrzymania lub odpisania)
Należności przeterminowane lub nieprzeterminowane o znacznym stopniu prawdopodobieństwa nieściągalności, w przypadkach uzasadnionych rodzajem prowadzonej działalności lub strukturą odbiorców	w wysokości wiarygodnie oszacowanej kwoty odpisu, w tym także ogólnego, na nieściągalne należności

Źródło: Opracowanie na podstawie (Ustawa, 1994, art. 35b).

2.3. Wycena początkowa i bilansowa rezerw i zobowiązań oraz rozliczeń międzyokresowych

Podobnie jak w przypadku aktywów również w przypadku części rezerw i zobowiązań istnieje możliwość wyboru metody ich wyceny przez przedsiębiorstwo (Radosiński, 2020, s. 171). Metody takiej wyceny na dzień bilansowy zaprezentowano w tabeli 2.3.

Tabela 2.3. Metody wyceny rezerw i zobowiązań na dzień bilansowy w UoR

Nazwa składnika zobowiązań	Metoda wyceny
Zobowiązania inne niż finansowe	w kwocie wymagającej zapłaty
Zobowiązania finansowe	w kwocie wymagającej zapłaty lub według skorygowanej ceny nabycia, a jeżeli jednostka przeznacza je do sprzedaży w okresie do trzech miesięcy, to według wartości rynkowej lub inaczej określonej wartości godziwej
Rezerwy	w uzasadnionej, wiarygodnie oszacowanej wartości

Źródło: Opracowanie własne na podstawie (Ustawa, 1994, art. 28, ust. 1, pkt 8, 8a i 9).

Kwota wymagająca zapłaty to wartość początkowa zobowiązania pomniejszona o raty na poczet spłaty zobowiązania, przedpłaty oraz przyznane zmniejszenia ceny (rabaty, reklamacje itp.), ale powiększone o naliczone odsetki, kary umowne oraz zasądzone koszty postępowania sądowego (Cellary, 2020, s. 55).

W UoR istnieje możliwość wyboru sposobu wyceny w przypadku zobowiązań finansowych. Dla tych zobowiązań dopuszczone są także metody wyceny oparte na skorygowanej cenie nabycia lub wartości rynkowej (Radosiński, 2020, s. 171).

W przypadku rezerw, czyli zobowiązań o niepewnym terminie lub kwocie płatności, ustawodawca nie daje wyboru co do sposobu ich wyceny w ramach polityki rachunkowości. W ramach praw dotyczących wyceny zobowiązań moż-

na jednak omówić także tzw. prawo pasywowania przychodów. Art. 41, ust. 1 dopuszcza możliwość, aby pod pewnymi warunkami przychody przyszłych okresów sprawozdawczych ująć w bilansie w rezerwach i zobowiązaniach (w postaci rozliczeń międzyokresowych) (Remlein i in., 2021, s. 27–28):

- równowartość otrzymanych lub należnych od kontrahentów środków z tytułu świadczeń, których wykonanie nastąpi w przyszłych okresach sprawozdawczych lub
- otrzymanych na sfinansowanie nabycia lub wytworzenia środków trwałych (w tym w budowie) oraz prac rozwojowych, a także
- ujemnej wartości firmy.

Ze względu na fakt ujęcia tych kategorii w ramach ustawowych rezerw i zobowiązań oraz prawa jednostek do ich ujęcia w ich bilansie powinno się dodać wzmiankę o nich w ramach polityki rachunkowości. Prawo to wynika ze stosowanej w Polsce ustawowo zasady współmierności w wycenie składników przychodów i kosztów.

W literaturze w odniesieniu do polityki rachunkowości w wycenie aktywów i zobowiązań pojawia się także pojęcie tzw. instrumentów materialnych. Instrumenty te w ramach polityki rachunkowości obejmują rozwiązania, które mają wpływ na wartość aktywów i pasywów oraz przychodów i kosztów w sprawozdaniu finansowym. Wprowadzając w jednostce instrumenty materialnej polityki rachunkowości, należy uważać szczególnie na (Remlein i in., 2021, s. 29; Remlein, 2013, s. 47):

- brak możliwości zmiany przyjętych metod wyceny w trakcie okresu sprawozdawczego lub konieczność zawarcia takich zmian w informacji dodatkowej,
- różny okres oddziaływania na sytuację majątkową i finansową jednostki,
- ukierunkowanie polityki na zwiększenie zysku wymaga zastosowania instrumentów powodujących zwiększenie wartości aktywów oraz zmniejszenie zobowiązań.

Spośród instrumentów polityki materialnej rachunkowości wymienia się m.in. (Remlein i in., 2021, s. 30; Remlein, 2013, s. 48):

- wycenę bilansową aktywów i dokonywane w związku z nią odpisy aktualizujące z tytułu utraty wartości,
- tworzenie rezerw na zobowiązania oraz „pasywowanie” przychodów,
- metody, stawkę i okres amortyzacji.

Wskazuje się więc na fakt, że oprócz klasycznie rozumianej wyceny aktywów (i zobowiązań) do zadań rachunkowości w ramach szerszej rozumianej wyceny w rachunkowości należą zagadnienia związane z amortyzacją oraz – z punktu

widzenia zobowiązań – także rozliczanie międzyokresowe przychodów. Mimo że w taksonomii polskiej UoR rezerwy na zobowiązania, rozliczenia międzyokresowe bierne kosztów oraz rozliczenia międzyokresowe przychodów stanowią odrębne składniki bilansu, to w ramach taksonomii ujętej w Międzynarodowych Standardach Sprawozdawczości Finansowej kategorii te zalicza się do długo- lub krótkoterminowych zobowiązań (Radościński, 2020, s. 170–171) – technicznie są to po prostu zobowiązania o niepewnym terminie płatności (w przypadku rezerw) (Poniatowska, 2014, s. 259–260) i zobowiązania przyszłe (w przypadku rozliczeń międzyokresowych – w tym przychody przyszłych okresów, które przedsiębiorstwo będzie dopiero musiało „odpracować”, tj. wykonać usługę lub dostarczyć dobra będące przedmiotem sprzedaży).

Podsumowanie

Na podstawie przytoczonych przepisów UoR i fragmentów literatury można wyszczególnić listę informacji dotyczących sposobów wyceny aktywów i zobowiązań, które powinny być ujęte w polityce rachunkowości. Takie informacje powinny obejmować przynajmniej:

- kryteria zaliczania składników majątku do środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych (jeżeli jednostka stosuje w tym zakresie uproszczenia) oraz stawki, metodę i okres rozpoczęcia amortyzacji;
- metody wyceny nieruchomości i wartości niematerialnych i prawnych zaliczanych do inwestycji (zgodnie z wyborem wskazanym dla tej grupy w tabeli 5.1);
- metody wyceny aktywów finansowych (zgodnie z wyborem wskazanym dla tej grupy w tabeli 2.1);
- metody wyceny zobowiązań finansowych (zgodnie z wyborem wskazanym dla tej grupy w tabeli 2.3);
- metody prowadzenia kont ksiąg pomocniczych dla grup rzeczowych składników aktywów obrotowych oraz zasady ich wyceny, jeżeli jednostka przyjęła uproszczenia, oraz zasady wyceny stanu końcowego tych grup aktywów (Ustawa, 1994, art. 17, ust. 2 oraz art. 34, ust. 1–4);
- informacje o „pasywowanych” przychodach ujętych w ramach rozliczeń międzyokresowych przychodów w bilansie (Ustawa, 1994, art. 41) – chodzi tutaj o zasady związane z ustalaniem stopnia zaawansowania usług długoterminowych lub odstępstwa od zasad rozliczania długoterminowych, niezakończonych usług na podstawie art. 34a, 34c oraz 34d UoR.

Celem rozdziału była prezentacja i omówienie zasad wyceny aktywów i zobowiązań oraz przedstawienie miejsc, w których wybór metody ich wyceny jest

możliwy w ramach polityki rachunkowości. Wskazano fragmenty, w których jednostka posiada wybór co do metody wyceny danego składnika majątku. Informacje o wybranej metodzie powinny zgodnie z UoR znaleźć się w dokumencie opisującym politykę rachunkowości danej jednostki.

Jak nietrudno zauważyć, w przypadku wielu grup aktywów i zobowiązań jednostka ma prawo wyboru metody wyceny, a to może znacząco wpływać na jej sytuację majątkową i finansową oraz kształtowanie wyniku finansowego. Konieczne jest więc stosowanie zasad rachunkowości – wiernego i rzetelnego obrazu, ciągłości, ostrożności i innych zasad rachunkowości, aby w rachunkowości nie nadużywać możliwości, jakie dają przepisy UoR, do manipulacji wynikiem finansowym i obrazem sytuacji majątkowej i finansowej przedsiębiorstwa, a także dbać o prezentację rzeczywistej sytuacji danej jednostki w jej sprawozdaniu finansowym i korzystać z jednolitych zasad (polityki) rachunkowości w celu zapewnienia porównywalności informacji w różnych okresach sprawozdawczych, a tym samym w celu dbania o ich jakość.

Bibliografia

- Cellary, M. (2020). *Polityka rachunkowości*. Wydawnictwo C. H. Beck.
- Godlewska, J. i Fołta, T. (2022). *Zaawansowana rachunkowość finansowa z uwzględnieniem sprawozdawczości finansowej i prawa podatkowego*. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce – Zarząd Główny w Warszawie.
- Iwaniec, M. (2019). *Sprawozdawczość finansowa za rok 2018 po zmianach*. Presscom.
- Iwasieczko, B. (2014). Polityka rachunkowości a zakres ujawnień informacji sprawozdawczych. *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 201, 115–122.
- Kaczmarczyk, A. (2020). Bilans jako rachunek majątku, W: B. Nita (red.), *Sprawozdawczość finansowa według polskiego prawa bilansowego* (s. 91–133). Difin.
- Kępa, K. (2018). Polityka rachunkowości jako kluczowy element sprawozdania finansowego. *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 370, 51–66.
- KSR. (2017). Krajowy Standard Rachunkowości Nr 11. (Dz. Urz. z 29.05.2017 r., poz. 105).
- Kuzior, A. (2020). Rzeczowe aktywa trwałe. W: J. Pfaff (red.), *Rachunkowość finansowa z uwzględnieniem MSSF* (s. 149–240). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Pisarska, A. (2021). The reporting effects of different approaches to the depreciation of fixed assets in the accounting policies of public universities in Poland. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 45(1), 135–154. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0014.8354>
- Poniatowska, L. (2014). Polityka rachunkowości w zakresie rezerw na zobowiązania i jej znaczenie w kształtowaniu wyniku finansowego. *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 201, 255–265.
- Radosiński, E. (2020). *Sprawozdawczość finansowa*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Remlein, M. (2013). Polityka rachunkowości grupy kapitałowej w zakresie wyceny. *Studia Oeconomica Posnaniensia*, 1(8), 43–57.

- Remlein, M., Strojek-Filus, M. i Świetla, K. (2021). *Polityka rachunkowości grup kapitałowych*. CeDeWu.
- Roj, M. (2014). Polityka rachunkowości w obszarze wyceny nieruchomości. *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 201, 288–298.
- Szczypa, P. (2021). Wprowadzenie do zaawansowanej rachunkowości finansowej. W: P. Szczypa (red.), *Zaawansowana rachunkowość finansowa – od teorii do praktyki* (wyd. 4 zm, s. 13–28). CeDeWu.
- Trzpięta, K. (2021). *Polityka rachunkowości 2022*. Wiedza i Praktyka.
- Ustawa. (1994). Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości – tekst ujednolicony (Dz. U. z 2023 r., poz. 120 ze zm.).